

УДК: 378.013.43.011.3-057.87:17.022.1

*МАРІЯ ЯКУБОВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра інформаційної, бібліотечної та книжкової справи,
Українська академія друкарства, Україна
ORCID 0000-0002-7774-955X
mmatariat92@gmail.com*

*РОМАНА МИХАЙЛИШИН, методист Педагогічного коледжу,
асистент, кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
факультету педагогічної освіти, Львівський національний
університет ім. Івана Франка, Україна
ORCID 0000-0002-9448-2363
Romana.29.lviv@gmail.com*

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*MARIA YAKUBOVSKA, associate Professor of the Department of
Information, Library and Book Affairs Ukrainian Academy of
Printing, Ukraine*

*ROMANA MIKHAILISHIN, methodist of the Pedagogical
College, Assistant of the Department of General Pedagogy
and Higher School Pedagogy, Faculty of Pedagogical
Education, Lviv National University I. Franka, Ukraine*

PERSONALITY-ORIENTED TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS: CULTURAL ASPECT

Автором порушено проблеми інноваційних особистісно орієнтованих технологій у формуванні особистості студента. За концептуальними засадами акад. І. Беґа, науково-теоретичні засади особистісно орієнтованих технологій культурологічного характеру базуються на основі створення емоційно збагачених виховних ситуацій, особистісного розвивального спілкування, використання співпереживання особистості та системного аналізу вчинків.

На прикладі аналізу науковомистецького доробку акад. В. Рябчука досліджується культурологічний аспект процесу самоусвідомлення та самовиховання особистості та його роль в утвердженні якісних інноваційних процесів педагогічної взаємодії у системі формування основ екологічної безпеки нашого суспільства. У статті накреслюється алгоритм системних

процесів формування культурологічного мислення сучасності, формування культурологічної компетентності, системне еволюційне осмислення дискурсу сучасної освіти та забезпечення варіативних технологій культурологічної освіти студентів; частково аналізуються тенденції особистісно гуманітарної технології викладання культурологічних дисциплін у закладах вищої освіти.

Ключові слова: культурологічна компетентність, екологічна безпека, екологічне мислення, культурологічний світогляд, дискурс, психологічна безпека суспільства, культурологічна свідомість, мистецтво спілкування, культурологічне середовище, психологічний захист особистості.

Summary. The article raises the issue of innovative personality-oriented technologies in the formation of the student's personality. According to the conceptual principles of Acad. I. Becha, scientific and theoretical principles of personality-oriented

technologies of culturological nature are based on the creation of emotionally enriched educational situations, personal developmental communication, the use of empathy and systematic analysis of actions. On the example of the analysis of scientific and artistic achievements of acad. V. Ryabchuk investigates the culturological aspect of the process of self-awareness and self-education of the individual and its role in establishing high-quality innovative processes of pedagogical interaction in the system of forming the foundations of ecological safety of our society. The article outlines the algorithm of system processes of formation of culturological thinking of the present, formation of culturological competence, system evolutionary comprehension of the discourse of modern education and provision of variable technologies of culturological education of students; the tendencies of personal-humanitarian technology of teaching culturological

disciplines in institutions of higher education are partially analyzed.

Key words: cultural competence, ecological safety, ecological thinking, cultural worldview, discourse, psychological safety of society, cultural consciousness, art of communication, cultural environment, psychological protection of personality.

Мета: розглянути проблеми формування культурологічного мислення студентів у системі закладів вищої освіти як предмет цілісного та системного дослідження, що складає основу формування особистості студента; проаналізувати психологічні процеси, які відбуваються у молодіжному середовищі; показати вплив предметів гуманітарного циклу на формування культурологічного світогляду молодшої людини; на прикладі аналізу наукового та мистецького доробку письменника, доктора сільськогосподарських наук Василя Рябчука показати тенденції співпраці технічної та гуманітарної складових особистісно зорієнтованої педагогіки сучасності.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Дискурс взаємодії системного культурологічного мислення є основою успішної підготовки кадрів у системі закладів вищої освіти. Формування культурологічної компетентності студентів складає основу психологічної, а відтак і гуманітарної безпеки сучасності.

Важливим у даних процесах є дослідження науково-теоретичних аспектів формування алгоритму інноваційних змін у системі закладів вищої освіти, які покликані формувати гармонійно розвинену особистість студента. Актуальними вважаємо дослідження, які розглядають вироблення системи формування культурологічної компетентності студентів як основи педагогічних виховних технологій особистісної орієнтації на механізмах співпереживання, позитивного емоційного мислення, що апелює до свідомості. На даний час вивчення формування мислення студентів як основи становлення особистості ще не стало об'єктом концептуального наукового вислідку.

Під час дослідження використано компаративний, історико-ло-

гічний, синергетичний методи. Зазначений методологічний підхід дозволив проаналізувати системне творення особистості студента на основі педагогічного співробітництва в системі "студент" – "викладач"; формування взаєморозуміння та взаємоповаги на основі співпраці та співтворчості.

Людиноцентрична педагогіка першорядне місце відводить особистості студента та викладача як рівнозначних партнерів, котрі спільно працюють над вирішенням навчальних завдань. У даному випадку заклади вищої освіти потребують викладачів, які є особистостями, тобто знаними фахівцями не лише у своїй галузі, а й, найчастіше, у культурологічних аспектах діяльності, оскільки такий напрям діяльності бачиться підґрунтям синергетичного розвитку особистості.

Мистецтво в усій багатогранності вияву дозволяє активізувати потенціал людської індивідуальності і сприяє пробудженню творчих можливостей у найрізноманітніших галузях діяльності. Традиції японської педагогіки активно використовують різні форми мистецько-культурологічної діяльності, що сприяє успішному вирішенню наукових завдань у технічній і природних галузях. Така особливість роботи дозволяє гармонізувати навколишнє буття.

Зазвичай, мистецтво виступає тією домінуючою, яка має визначальний вплив на психологічну безпеку суспільства як складової загальної гуманітарної парадигми сучасного буття.

Аналіз досліджень та публікацій. Про актуальність даної теми свідчить те, що на нинішній час існує ряд досліджень проблеми формування формування культурологічної компетентності як інноваційної парадигми сучасності - В. Андрущенко, І. Бех, В. Кремінь, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Огнев'юк, Т. Герлянд, Л. Герганов, М. Євтух, Л. Єршова, А. Каленський, О. Комаровська, Н. Миропольська, М. Пантюк, Л. Пригодій, В. Орлов, І. Пасічник, Л. Пуховська, В. Радкевич, С. Сисоева, О. Сухомлинська, М. Теловата, О. Щербак, В. Ягупов та інші.

Наукові питання культурологічної підготовки студентів, що досліджуються у сучасній педа-

гогічній науці, класифіковано за такими напрямками: визначальна роль закладів вищої освіти у стратегії духовно-екзистенційної боротьби за оновлення суспільства (В. Кремінь, І. Зязюн, Н. Скотна, О. Вишневський, І. Пасічник, О. Невмержицька), система неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Н. Ничкало, В. Луговий, С. Сисоева), організація навчального процесу у вищих навчальних закладах (С. Сисоева, М. Чепіль, Т. Логвиненко); наукова педагогічна термінологія професійної освіти і навчання у країнах Європейського Союзу (Л. Пуховська, С. Леу, О. Радкевич, М. Шимановський, О. Бородієнко), професійний розвиток та саморозвиток студентів (В. Кремінь, О. Коваленко, Н. Скотна, Л. Лебедик, О. Овчарук, А. Кузьмінський, В. Кремінь); упровадження інноваційних технологій у системі закладів вищої освіти (П. Вербицька, В. Кушнір, Т. Кристопчук, Н. Костриця, І. Пасічник, Ж. Петрович, В. Свистун, В. Ягупов, М. Лук'яненко, Л. Оршанський).

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування культурологічної компетентності студентів, її роль у системному формуванні гармонійно розвиненої особистості, взаємозв'язок із системою культурологічного мислення ще не стала предметом цілісного та системного дослідження.

Культурологічна компетентність є основою формування гармонійно розвиненої особистості студента, в основі якої лежить мистецтво формування духовних цінностей. Звернення системи освіти до ідеї виховання духовно-моральних цінностей актуальне, адже без вирішення цього завдання неможливим є відродження українського суспільства.

Актуальним вважаємо судження проф. Г. Васяновича, котрий наголошує: "Традиційний підхід усе ще тяжіє до жорсткого адміністрування, застосування старих методів, форм навчання, тоді як інноваційний вимагає послідовного впровадження нових навчальних технологій, утвердження демократичних форм суб'єкт-суб'єктних взаємин на всіх рівнях його реалізації. Неприхованим, і як таким, що гальмує можливості вдос-

коналення навчального процесу, є факт його технократизації і недооцінка ролі культурно-гуманітарних засад у системі реформування освіти України взагалі" (*Васянович, 2019, с. 4*).

За визначенням І. Беха, "без емоційного компонента суб'єктивно-оцінних ставлень взагалі бути не може" (*Бех, 2019, с. 157*). Емоційний компонент є визначальним у формуванні взаємин особистостей. На переконання Б. Ананьєва, "зародившись у системі конкретних взаємин людей, внутрішні ставлення особистості перетворюються на певні вольові якості, уподобання, смаки, моральні звички, на певний стиль внутрішнього життя людини" (*Ананьєв, 2010, с. 257*). Здатність взаємодіяти у процесі навчально-виховної діяльності особистостей (викладача та студента) створює підґрунтя для формування позитивно налаштованого духовного простору.

Академік І. Бех висловлює думку, що категорія "ставлення" є однією з ключових для процесу формування і розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривають становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально конструктивною чи деструктивною стосовно індивіда (*Бех, 2019, с. 156*).

Завданням вищої школи на сьогоднішньому етапі є формування духовно-ціннісних орієнтирів особистості, що слугує основою гармонійного становлення сучасного студента. Це дасть змогу вихованцеві взаємодіяти в гармонії із світом, іншими людьми і формувати позитивну "Я"-концепцію. Система психологічних процесів спрямована на духовний синергетичний рух від моральної норми до моральної якості як дієвого регулятора поведінки.

Духовно-ціннісною основою вихованості людини, за переконанням В. Сухомлинського, є усвідомлення, що за добро треба платити добром. Високе правило духовності: "Стався до інших так, як би ти бажав, щоб ставилися до тебе" (*Сухомлинський, 2012, с. 123*). Духовне взаєморозуміння створює позитивний мікроклімат спілкування і підвищує ефективність засвоєння навчального

матеріалу.

За системними дослідженнями акад. І. Беха, "особистісні перетворення дитини залежать від здатності педагога увійти у її внутрішній світ за допомогою емпатії" (*Бех, 2019, с. 76*). На даний час зростає роль навчального закладу у формуванні духовно-ціннісного обличчя сучасного студента.

Зміст культурологічної освіти студентів тісно пов'язаний з формуванням культурологічного світогляду у закладах вищої освіти, що зазвичай, визначається нормативною та варіативною складовою підготовки фахівців і відображено в освітньо-професійній програмі та освітньо-кваліфікаційній характеристиці підготовки фахівців, так як спосіб мислення тісно пов'язаний у життєдіяльності людини з моделлю поведінки. Сподівання, прагнення, воля до реалізації задумів є важливою в системі майбутньої фахової діяльності.

У системі формування особистості студента необхідним бачиться творення аксіологічної складової, яка визначається дієвістю культурологічного архетипу. Творення системи аксіологічних цінностей - це завдання кожного покоління.

Традиції культури певної епохи вирізняються певними особливими смислами. Культурологічний код – це знакова система, визначальна в пізнанні певної епохи. "Ж. Делор місію культурологічної освіти визначає наступними постулатами: навчатися, аби знати (вчитися і розуміти світ з перспективи взаємозалежності та культурного різноманіття); навчатися, аби діяти (ефективно діяти в умовах культурного різноманіття); навчатися аби жити разом (спілкуватися в полікультурних спільнотах в атмосфері миру, довіри, взаємоповаги та толерантності); навчатися аби бути (уміти керувати власним розвитком і само реалізуватися в культурному суспільстві)" (*Бочарова, 2018, с. 17*).

Нова доба української духовності вимагає творення індивідуальності, спроможної жити в умовах оновленої соціально-економічної формації. Основи її формування закладаються у системі осо-

бистісно зорієнтованої освіти. Народжуються яскраві особистості не завдяки обставинам, а всупереч їм. Їхні моральні якості розкриваються участю у спільній справі, ставленням до товаришів, їхніх турбот. Оновлюються системні деталі життя, змінюються прийоми характеристики людей.

Модерне українське суспільство відчуває потребу у творчих особистостях, котрі володіють нестандартним мисленням. Саме вони збагачують усі сфери простору буття держави і громади, словом, життя у всіх його проявах. Адже лише конкурентоспроможні громадяни здатні реформувати суспільно-економічний устрій нашого суспільства.

Системне становлення культурологічного мислення студентів може формуватися на основі вивчення культурологічного досвіду видатних діячів сучасної вищої школи. Такою особистістю є Василь Рябчук, - науковець, педагог, письменник, доктор сільськогосподарських наук, багаторітний завідувач кафедри ботаніки, деревнознавства і недревних ресурсів Національного лісотехнічного університету України. Основні наукові дослідження професора стосуються вивчення властивостей і будови деревини основних промислових порід. У його науково-педагогічному доробку більше 300 наукових, науково-популярних і навчально-методичних праць.

Окрема сторінка творчості Василя Петровича – літературна. Після смерті сина і дружини вчений зумів подолати особистий біль і знайти сили для життя та творчості. Його художні твори відтворюють наукові дослідження, навчаючи найголовнішого: системного осмислення життя крізь призму культурологічного світогляду. Новели, оповідання, нариси мають яскраво виражений культурологічний і дидактичний характер. В. Рябчук намагається пізнати суть явищ, які описує, а його твори стають системними евристичними дослідженнями і є неocenним засобом у системі осмислення світу.

Педагогіка співробітництва полягає у сентенції художнього світу професора, що створює систему постійного відкритого діалогу, котрий веде через образне сприй-

мання світу до розкриття синергетичних таємниць духовно-екзистенційних порухів душі. Любов до природи і художнього слова стали архетипами його творчого методу. Вони створюють оазис психологічної безпеки для кожної людини. На прикладі аналізу наукового і мистецького доробку В. Рябчука можемо стверджувати: знаючи закони буття людської індивідуальності у всеосяжності вимірів, споглядаючи красу навколишнього світу, людина стає і мудрішою, і добрішою.

Рябчук В. П. підніс на якісно новий рівень жанровий різновид дидактичної новели. У його творчій біографії поєдналися Харківщина (місце народження) і Львівщина (місце його талановитої багатогранної праці). У наукових дослідженнях і літературних одкровеннях він знаходить практичну площину реалізації системи формування культурологічної компетенції студентів, яка полягає в умілому систематичному осмисленні явищ навколишнього світу, постійному прагненні передати студентів замилювання ними.

У час духовної ізоляції людини, засилля постійних інформаційних і психологічних атак важливим є вміння зберегти, виробити в собі опір до всього негативного, а заглибленість у красу природи як унікального засобу – неодмінна складова культурологічної компетентності сучасності.

Дана парадигма педагогічної взаємодії створює передумови для алгоритму "викладач" – "реципієнт" (студент), яка в роботі з вихованцями набуває якісно нової педагогічної взаємодії, у процесі якої сторони педагогічного процесу є повноцінними партнерами, котрі рухаються в одному напрямку. Розвиток особистості за цих умов – найважливіше завдання, що має розглядатися як системоутворювальний фактор. У даному випадку зростає роль самостійної праці підопічного, динаміка і форма організації процесів діяння та творення, спільні пошуки нових шляхів вирішення як питань змістового характеру, так і методичних форм її реалізації. Даним закономірностям підпорядковуються принципи культурно-креативної відповідності: талановитого учня (студента) може виховати

лише талановитий учитель (викладач).

Оскільки творча особистість вихованця є надзвичайно вразливою, культурологічна підготовка постає тією силою, яка розтоплює лід непорозуміння, вселяє натхнення, будить приховані можливості і сприяє реалізації найнесподіваніших ідей. Багатогранність феномена культури пояснюється її здатністю відображати духовні зв'язки людини зі світом, у суспільстві, а також гуманізувати різноманітні взаємини, у які вона вступає.

У творчості і науковій діяльності проф. Рябчука В. П. продукується думка, що через становлення нової суспільної формації відбувається психологічне оновлення світу. Катаклізми пороків і очищень, потрясінь і випробувань унеможлижуються засобами психологічної безпеки, побудованої на культурологічній основі. Це творче кредо письменника і науковця, котрий наважився на художній експеримент заради високої правди життя. На думку вченого, ліс любить сильних і ніжних, на чому і наголошує своїми науковими та художніми творами. Тільки чесним і сміливим він здатен відкрити свою душу і свої найбільші таємниці. Ліс – це здатність відчувати гармонію життя, гармонію вселенського світу.

Слово для В. Рябчука уособлює і найвищу досконалість лісу як космічної вселенської гармонії, і первозданність людського буття, і велику іскрометну радість від пізнання невідомих донині пристрастей людського тривання. Його художнє слово не любить зайвого галасу і крику; воно справжнє тими несподіваними трепетними джерелами великої чистоти, де поруч з глибинними джерелами виростає високе дерево людського буття.

Синергетика наукового і художнього слова Василя Рябчука стає основою психологічних засад культурологічного простору сучасності. Письменник переконаний, що правда, яку несе твір, завжди суб'єктивна та індивідуальна, бо реальність піддається в художньому творі "запереченню", вона "переборюється", підтверджуючи активність свідомого й підсвідомого в доробку митця.

Тема Чорнобиля у мистецькому доробку професора має багатовекторне зображення. Чорнобиль став печальним символом епохи, який ніби вододілом розділив ХХ століття. Страх поселився у підсвідомості людей. Стан комунікативного розриву вразив свідомість людини і виявив суперечності соціокультурної дійсності, яка була лише реакцією на процеси руйнації, закладені в духовному житті: колообіг часу зупинився на черговому оберті, аби явити світові нову модель духовної культури, яка стане на захист духовного світу нашого сучасника. Творчість В. Рябчука доводить: формування культурологічного мислення у системі духовних координат сучасності здатне сформувати систему гуманітарної безпеки нашого суспільства.

Тема поєднання технічної і гуманітарної складових у системі закладів вищої освіти – це проблема, яка інтегрується у систему дискурсу професійної школи і розвитку соціуму, так як у прямій залежності відбувається розвиток суспільства і розвиток вищої школи, у стінах якої готуються кадри суспільної еліти. Як показує досвід діяльності кращих представників науково-педагогічної еліти сучасності, опанування інноваційними педагогічними технологіями в системі сучасної вищої освіти – головне завдання у структурі інтерактивної взаємодії викладача та студента, їхньої постійної співпраці та постійного саморозвитку. Формування й удосконалення професійної позиції студентів, зростання фахової майстерності як засобу майбутнього життєвого успіху можливі на основі сформованої культурологічної компетентності.

Як показує вивчення науково-педагогічного та мистецького досвіду В. Рябчука, у системі оновлення суспільної системи сучасності взаємопов'язаними є професійний розвиток особистості та еволюційне оновлення суспільства.

Інтелектуальна діяльність стає визначальною як у виробничій діяльності, так і у процесі навчальної діяльності. Поєднання традиційних форм та активних методів навчання сприяють розвитку і формуванню у студентів компонентів

культурологічної компетентності, що є основою формування гармонійно розвиненої особистості. Останнє становить основу психологічної, а відтак і гуманітарної безпеки суспільства. Дослідження алгоритму науково-теоретичних аспектів інноваційних змін у системі вищої школи показує, що від розвитку особистісної складової у системі педагогічної взаємодії "талановитий викладач - талановитий студент" залежить дієвість творення педагогічної технології формування особистості сучасного студента.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене теоретичне й емпіричне вивчення дозволяє зробити висновок, що співвідношення розвитку і виховання особистості перебуває у тісному взаємозв'язку, єдність навчально-виховного процесу закладів вищої освіти є запорукою формування гармонійно розвиненої особистості студента. Педагогіка вищої школи багата практичним досвідом видатних учених, котрі поєднали у своєму житті містечке та викладацько-наукове начало. Емоційна складова в діяльності таких викладачів закладає основу ефективного засвоєння матеріалу на основі включення системи духовного емоційного начала та відповідно позитивного розвитку "Я"-концепції особистості.

Педагогіка, виконуючи свої історичні завдання, створює передумови для утвердження якісних інноваційних процесів педагогіч-

ної взаємодії людини і соціуму. Аналіз алгоритму системних процесів, в основі яких формування культурологічної компетентності студентів, є основою креативного мислення, створює умови для еволюційного осмислення дискурсу сучасної освіти та забезпечення варіативних технологій формування гармонійно розвиненої людини, котра накреслює систему співпраці технічної та гуманітарної складових особистісно зорієнтованої педагогіки сучасності.

Перспективою наших подальших досліджень бачиться підготовка програми навчальних дисциплін, які сприятимуть формуванню культурологічної компетентності, а відтак і формуванню креативного культурологічного мислення сучасних студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Ананьев, Б. (2010). Человек как предмет познания. СПб. : Питер.

Бех, І. Д. (2012). *Особистість у просторі духовного розвитку*. (Навчальний посібник). Київ : Академвидав.

Бех, І. Д. (2015). Вибрані наукові праці. Особиста освіта. вип. 1. Київ-Чернівці, Букрек.

Бочарова, О. А. (2018) Від полікультурного суспільства до міжкультурної освіти. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Вип. 2 (8), 17–19.

Васянович, Г. П. (2019) Культурно-гуманітарні засади освітнього процесу і сучасна реальність.

Освітні обрії, 2, 4–7.

Рябчук, В. П. (2006) Зоряна вода. Львів: Камула.

Рябчук, В. П. (2009) Осіння пісня горобини. Львів : Сполом.

Сухомлинський, В. О. (2012). *Серце віддаю дітям*. Н. Бордукова (Ред.). Київ : Акта.

REFERENCES

Ananiev, B. (2010) Man as a subject of knowledge. St. Petersburg: Peter.

Beh, I.D. (2012). Personality in the space of spiritual development. (Tutorial). Kyiv: Akademvydav.

Beh, I.D. (2015). Selected scientific works. Personal education. issue 1. Kyiv-Chernivtsi, Bukrek.

Bocharova, O.A. (2018) From a multicultural society to intercultural education. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Vip. 2 (8), 17–19.

Vasyanovich, G.P. (2019) Cultural and humanitarian principles of the educational process and modern reality. *Educational Horizons*, 2, 4–7.

Ryabchuk, V.P. (2006). Star water. Lviv : Kamula.

Ryabchuk V.P. (2006) Autumn song of the mountain ash. Lviv : Spolom.

Sukhomlinsky, V. O. (2012). I give my heart to children. N. Bordukova (Ed.). Kyiv: Act.

Стаття надійшла 29.04.2020 р.